

պուհէն, «իսկ իրրեւ երեկոյ եղեւ ժամ ընթերաց թագաւորին Պարսից, քանզի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին բազմական անդէն ընդ նմին առ նմա ի նորին տախտակին արկանել բազմական, օրէնք էին՝ զի թագաւորն Պարսից եւ թագաւորն Հայոց ի միում տախտի բազմէին ի միում գահոյս: Իսկ այն օր նախ զտող բազմականացն թագաւորացն, որ անդ էին, զամենեցունց կարգեցին. հուսկ յետոյ զկնի ամենեցունց ի ներքոյ բոլորին զԱրշակայ բազմականն առնէին»⁽¹³⁾: Չափազանց ուրախ էի Բիւզանդի այս վկայութիւնը, ըստ որուն Հայ եւ Պարսիկ ընդունուած՝ արքունի սովորութեան համաձայն՝ Հայ արքան կը բազմէր Պարսից արքային գահոյքին վրայ, իսկ անոր բազմականին առնթեր ունենալով իր իսկ բազմականը, կամ նոյնիսկ անոր բազմականին վրայ իսկ նստելով: Սակայն երբ Հայ-Պարսիկ յարաբերութիւնները դրեթէ թշնամական կ'ըլլան, Պարսիկները Հայ արքան անպատուելու համար Պարսից արքունիքը զտնուող օտար թագաւորներու շարքին ամէնէն վերջը եւ վարը կը փոեն հայ արքային բազմականը կամ զորդը, ստիպելով զայն նստիլ այդ պատուազուրկ տեղը: Պարսից, Հայոց ինչպէս նաեւ Արարացոց արքունեաց մէջ ընդունելութեանց ատեն հիւրերը իրենց պատուին եւ կարեւորութեան շարքով Արքային աջ կամ ձախ կողմը կը նստէին, իրենց աստիճանին համաձայն սփռեալ զորդերու վրայ: Բիւզանդի վկայութեան համաձայն «Տող բազմականաց թագաւորացն» կը նշանակէ «թագաւորներու զորդերու շարք», որուն ամենավերջինն էր այդ առթիւ Հայոց Արշակ թագաւորին համար սփռուածը, ի նուաստացումն այդ անբաղդ եւ հերոսութեամբ վիպացեալ հայ թագաւորին: Այս սովորութիւնը անտարակոյս կը հաստատէ Շապուհ Բագրատունւոյ կարծեցեալ պատմութեան հետեւեալ հատուածը: «Եւ էր սովորութիւն նորայ (Ալի Իպն Թալիպ Խալիֆայի, 644-656), զի յորժամ իջնոյր՝ գային նախարարքն նորա եւ մեծամեծքն եւ կանգնէին առաջի նորայ թրերովն իւրեանց, մինչեւ թագաւորն արկանէր բազմական եւ ապա ելանէին» (էջ 78): Վկայութեանս համաձայն՝ Արարացոց արքունեաց մէջ սովորութիւն էր ընդունիլ հիւրը իր սուրով հանդիսաւոր ընդունելութեանց ատեն եւ անոր բարի գալուստի զորդ սփռել, որմէ վերջ միայն, երբ ընդունելութիւնը կ'աւարտէր, հիւրը կրնար մեկնիլ⁽¹⁴⁾:

Շարունակելով այս մասին պատմական վկայութիւնները՝ կը հանդիպինք Իբն Մասկաւայի յիշատակութեան թէ 916-917ին Պաղտատի արքունեաց անդամներէն ոմանք կը պահանջէին որ Հայաստանի եւ Ասորպատականի գլխուն փորձանք եւ նոյն ատեն Խալիֆային դէմ

(13) 1914ի տպագր. էջ 215-216: Հետաքրքրական է որ Պարսիկ տեսակ մը արքունի կամ արքունական ոստիկան կը կոչուի ֆարաշ, որ բառացի իմաստով կը նշանակէ «զորդ սփռող»:

(14) Փոքր Ասիական ուրիշ արքունեաց մէջ սուրերը կ'առնէին ներկայացող հիւրերէն եւ ընդունելութենէն վերջ կը վերադարձնէին: Այս սովորութեան դէմ էր որ ահագին ազմուկ բարձրացուց ժէ՛ դարուն Կ. Պոլսոյ Ֆրանսական դեսպան Մարքիզ Ֆէրիոլը: